

УДК 655.533

С.Ф. Гавенко

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДИЗАЙНУ КНИГИ
ЯК ТЕХНІКО-ЕСТЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ**

Історія розвитку видавничої справи має приклади творчої співпраці автора, художника, редактора, поліграфіста, яка вимагає від кожного з них ґрунтовних професійних знань стосовно усіх етапів виготовлення книги – від проектування до готового виробу. Функціонування видавничих процесів в органічній єдності і цілісності, а також їх диференціація вимагають розвитку конструктивних зв'язків. Звертаючись до видавничої діяльності як системи, можна відзначити, що усі її елементи містяться у штуч-

ному, спеціально сконструйованому зв'язку, обмеження якого проявляються лише у виданні. Специфіка книг не дає підстав для ізоляції видавничого процесу від усієї виробничої системи. Книга – це товар, який має певну вартість і витрати на його виготовлення такі ж реальні, як витрати на випуск інших товарів. Духовний зміст книги визначає особливості її функціонування та використання. Це дозволяє розглядати структуру книги з позицій соціально-культурного рівня, створюючи модель її використання не на соціально-економічній, а на соціально-культурній основі. Соціологічні дослідження свідчать, що при купівлі книги цінова орієнтація виявляється не лише у вартості, а й у змісті, який закладено у книзі, у культурі її форми, яка імпує певній категорії читачів або потенційних покупців.

Розглянемо видавничий процес з позицій системного дизайну, який за своєю методологією близький до проектування книги. З позицій проектування видавничий процес (творчий за своєю природою) неможливо відновлювати за продуктом, як художній процес великого художника за його полотном. В ідеалі, книга – також витвір мистецтва, але колегіального і різнотипного. Традиційно в ролі об'єкта проектування беруть формоутворення книги, де проектувальниками є художники і художні (технічні) редактори. Ця схема ставить в незручне становище інших учасників видавничого проектування (автора книги, який складає свій проект і компоує його структуру, та літературного редактора, котрий формує свою модель), змушує грати роль “спостерігачів” процесу перетворення рукопису в книгу. Але на практиці це далеко не так просто та однозначно. Навпаки, саме автор або редактор дають імпульс видавцеві, деколи нав'язуючи йому свою суб'єктивну думку (і вони мають на це право, оскільки вистражданий зміст диктує форму видання).

Формуючи структуру видавничої діяльності з позицій системності, слід у ролі опорного елемента використовувати її нижню (видавничу) ланку, яка відповідає за випуск продукції. З позицій системного дизайну актуальною є проектна діяльність, яка включає формування попиту, процес проектування видання в системному розумінні та підготовку спеціалістів для його здійснення.

Таким чином, якщо у системному дизайні об'єктом проектування є конкретні предметні системи, які розглядаються з позицій техніко-естетичних властивостей, то у видавничому – сис-

теми, що розглядаються з точки зору художніх і технічних властивостей (дійовий аспект технічного – технологія, естетичного – художній). Тут цікавими є співвідношення об'єкта і суб'єкта у видавничому дизайні. Зважаючи на те, що книга розглядається як певна соціотехнічна система, носій культури, об'єктом є не стільки структура, що утворює видання, скільки її читач (суб'єкт у розумінні дизайну), з врахуванням якого реалізується структура видання.

Співвідношення дизайну і видавничого процесу проявляється у двох основних напрямках:

дизайн і виробниче предметне середовище, що сприяє здійсненню виробничого процесу;

дизайн і формоутворення книги, які включають такі аспекти, як:

моделювання, оформлення і реклама видання, методика творчої колективної співпраці.

Дизайн книги включає: модульну побудову макета книги; логічне перенесення типових елементів, які створюють читацький образ; розробку структури видання – серії, циклу; створення художньої форми видання з позицій тематико-типологічної структури видавництва; фірмовий стиль видавництва; метод проектування видання. У зв'язку з цим важливими є методологічні принципи побудови видавничої моделі та визначення у ній місця для дизайну книги. Розглядаючи найнижчу ланку видавничого процесу, ми не можемо опиратись на існуючу диференційну структуру. Редакція як елемент видавництва займається в основному окремими елементами видання – текстом, оформленням, макетом і т. д., а тому не відповідає завданням полісистемного підходу.

Світова практика дає нам приклади структури, побудованої на авторитарному принципі – диктаті художника видання, який формує його з окремих елементів в одне ціле через макет. Але не слід думати, що це творчий процес і знаходиться в межах мистецтва книги. У ньому присутні ідеологічні, економічні, технологічні та кон'юнктурні завдання, але порушується один із основних принципів видавничої справи – колегіальність творчості. За такою методикою працюють видавництва, які мають змогу звернутися до кваліфікованих спеціалістів у галузі оформлення та конструювання книги. Проте як система вона не може бути прийнятною через відсутність спеціалістів такого роду та непередбачу-

ваність творчого індивідуального акту, який може мати розбіжності з виробничим характером видавничої діяльності. Але згадана практика використовується сучасними видавцями, які добре ознайомлені з досвідом закордонних видавців.

Альтернативним індивідуальному художньому підходу є художньо-конструкторський метод з використанням модульних сіток, які набувають значення видавничих стандартів. Однак цей метод поширюється тільки на формоутворення книги, серії циклів. Актуальною сьогодні була б модель видавничої діяльності, яка включала б організаційно-методичні проблеми розвитку дизайну книги. Відсутність розробленої методики дизайну накладає відбиток на відносно самостійну роль організації видавничої діяльності, адже взаємодія методики й організації в полісистемному комплексі є важливим аспектом.

Таким чином, дизайн книги повинен орієнтуватися на предметне і соціальне середовища, які розглядають друковане видання з техніко-естетичних і культурологічних позицій, а видавниче проектування як полісистему, структура котрої включає елементи попиту на видання, видавничу, поліграфічну діяльність і книгорозповсюдження.